

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESLIETU MINISTRIJA
VALSTS VALODAS CENTRS

Reģistrācijas numurs 90000463460
K.Valdemāra ielā 37, Rīgā, LV-1010 • Tālrunis 67331814 • Fakss 67336038
E-pasts info@vvc.gov.lv

Rīgā

04.10.2013. Nr. 1-4.2/260
uz 03.09.2013. Nr. 1.9/125

Rēzeknes pilsētas domes
Dzimtsarakstu nodaļas
vadītājai **I. Upenieci**
Pils ielā 4
Rēzeknē, LV-4601

Informācijai: Tieslietu ministrijas
Dzimtsarakstu departamentam
A.Čaka ielā 38a
Rīgā, LV-1011

Latviešu valodas aģentūrai
Lāčplēša ielā 35 – 5
Rīgā, LV-1011

Par personvārdu formu veidošanu

Valsts valodas centrs ir konstatējis, ka iestādēm ir zināmas neskaidrības Ministru kabineta 2004. gada 2. marta noteikumu Nr. 114 "Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju" (turpmāk – noteikumi) normu praktiskā piemērošanā.

Lai nodrošinātu noteikumu normu viennozīmīgu interpretāciju un atvieglotu to praktisko piemērošanu, sniedzam izvērstāku skaidrojumu.

Noteikumu mērķis, kā to paredz 2. punkts, ir nodrošināt personvārda rakstības atbilstību latviešu valodas normām un aizsargāt personu pret nepamatotu tās vārda un uzvārda pārveidošanu, kā arī pret iestāžu atteikšanos atzīt tāda personas dokumenta piederību attiecīgajai personai, kurā tās vārda un uzvārda ieraksts atšķiras no ieraksta citā (agrāk izdotā) šīs personas dokumentā.

Noteikumu regulējums nav uzskatāms par pilnīgi jaunu un būtiski atšķirīgu no iepriekšējā regulējuma šajā jomā. Gluži pretēji, noteikumos iekļautas iepriekšējo normatīvo tiesību aktu (Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumu Nr. 295 "Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju" un Ministru kabineta

2002. gada 5. marta noteikumu Nr. 96 "Noteikumi par citvalodu personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā") normas, atsevišķos gadījumos precizējot to redakciju. Papildus noteikumos nostiprināts to izstrādes laikā un joprojām aktuālais privātpersonas tiesisko interešu ievērošanas princips, proti, *expressis verbis* (tiešā tekstā) noteikts, ka iestādēm jāņem vērā arī būtiskas personas intereses attiecībā uz personvārda rakstību. Personas interešu tiesiskums un personvārda rakstības atbilstība latviešu valodas normām gan jāizvērtē katrā gadījumā individuāli.

Noteikumos precizētā redakcijā iekļauts regulējums attiecībā uz latgaliešu personvārdu rakstību (noteikumu 50.–54. punkts). Tam pamatā ir iepriekšējais regulējums – Valsts valodas centra 1998. gadā apstiprinātā instrukcija "Par vārdu un uzvārdu lietošanu un rakstību latviešu literārajā valodā", kas konkretizē 1996. gada 14. maijā pieņemtos Ministru kabineta "Noteikumus par vārdu un uzvārdu identifikāciju un rakstību dokumentos". Jau tolaik atsevišķā nodaļā "Latgaliskie vārdi un uzvārdi" bija ietvertas analogiskas normas attiecībā uz latgaliešu personvārdu pareizrakstību. Tā instrukcijas 50.6. apakšpunkts noteica, ka "latgaliešu uzvārdi, kas beidzas ar *-ls*, *-ņs* un kurus izloksnes loka atšķirīgi no locīšanas latviešu literārajā valodā, piem., *Buļs*, *Ō*, *Rupainš*, dokumentos pieskaņojami latviešu literārās valodas gramatiskajai sistēmai un tātad lokāmi un rakstāmi šādi:

N. *Bulis Bule Rupainis Rupaine ...*".

Salīdzinājumam: noteikumu 54.2. apakšpunkts vairs neparedz šo uzvārdu obligātu pieskaņošanu latviešu literārās valodas gramatiskajai sistēmai, bet paredz iespēju šos uzvārdus dokumentos pēc personas izvēles ierakstīt divējādi – vai nu latgaliskajā formā, piemēram, vīr. dz. *Buļs*, *Briļs*, *Rubuļs*, *Apeļs*, *Rupainš*, siev. dz. *Bule*, *Brile*, *Rubule*, *Apele*, *Rupaine*, vai arī latviešu literārās valodas formā, piemēram, vīr. dz. *Bulis*, *Brilis*, *Rubulis*, *Apelis*, *Rupainis*, siev. dz. *Bule*, *Brile*, *Rubule*, *Apele*, *Rupaine*.

Papildus noteikumiem kopš 2007. gada 29. septembra ir spēkā arī Valsts valodas centra apstiprinātās kodificētās latgaliešu rakstu valodas normas, proti, "Latgaliešu rakstības noteikumi / Latgalīšu rakstejbys nūsacejumi" (pieejami vietnē <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=164904>). Šajā dokumentā dots gandrīz izsmelošs latgaliešu rakstu valodai raksturīgo lietvārdu izskaņu uzskaitījums. Piemēram:

- aiņš* (*kulaiņš*) : -*aine* (*vacaine*),
- aļš* (*takaļš*) : -*ale* (*gruobale*),
- eits* (*bruoleits*) : -*eite* (*prīdeite*),
- eklis* (*adeklis*) : -*ekle* (*lutekle*),
- eļš* (*zīmeļš*) : -*ele* (*dvēsele*),
- īns* (*riekins*), -*yns* (*zūsyns*), -*iņš* (*iudiņš*) : -*ine* (*meitine*),
- iuņš* (*pārkiuņš*) : -*iune* (*alkiune*),
- īņš* (*viļcīņš*) : -*īne* (*tuolīne*),
- īts* (*kolupīts*) : -*īte* (*latgalīte*),
- yuns* (*Rušyuns*) : -*yune* (*viersyune*),
- tivs* (*kuostivs*) : -*tive* (*slauktive*),
- uls* (*cakuls*), -*uļš* (*kukuļš*) : -*ule* (*stabule*),
- ūņš* (*lītūņš*), -*ūne* (*meikstūne*).

Būtiskākā atšķirība no mūsdienu latviešu literārās valodas – latgaliešu rakstu valodā lietvārdu sieviešu dzimtes formu veidošanā nelieto attiecīgo vīriešu dzimtes formu izskaņām formāli atbilstošās izskaņas *-aiņa*, *-aļa*, *-eita*, *-ekļa*, *-eļa*, *-ina*, *-yna*, *-iņa*, *-yņa*, *-iuņa*, *-īņa*, *-īta*, *-yņa*, *-yuņa*, *-tiva*, *-ula*, *-uļa*, *-ūņa*. Tas nozīmē, ka šādas izskaņas nav lietojamas arī latgaliešu uzvārdu sieviešu dzimtes formu veidošanā saskaņā ar noteikumu 54. punktu.

Tātad latgaliešu uzvārdiem ar galotni *-ļs* atbilst sieviešu dzimtes formas ar galotni *-le*, nevis *-ļa* vai **-ļe*¹ (piemēram, *Buļs* – *Bule*, *Dreļs* – *Drele*, *Seikstuļs* – *Seikstule*), savukārt uzvārdiem ar galotni *-ņs* atbilst sieviešu dzimtes formas ar galotni *-ne*, nevis *-ņa* vai **-ņe* (piemēram, *Apeiņš* – *Apeine*, *Dzeņš* – *Dzene*, *Iudiņš* – *Iudīne*).

Turpretī citvalodu (galvenokārt slāvu valodu) cilmes uzvārdiem regulārās atbilstmes ir *-ļs* : *-ļa* resp. *-lis* : *-le* un *-ņs* : *-ņa* resp. *-nis* : *-ne* (piemēram, *Koroļs* – *Koroļa*, *Gogolis* – *Gogole*; *Okuņš* – *Okuņa*, *Belokonis* – *Belokone*), kā to paredz noteikumu 113.4. punkts un 125. punkts.

Minētajai likumībai šķietami neatbilst noteikumu 38. punktā paredzētā iespēja veidot sieviešu dzimtes formas ar galotni *-e* arī no vīriešu uzvārdu variantiem ar elidētu galotnes patskani *-i*, piemēram, no uzvārdiem ar izskaņām *-els*, *-ens*, *-ers*, *-als*, *-ols*, *-iers*, *-ons*, *-uls*, *-urs* (piemēram, *Tomels* (< *Tomelis*) – *Tomele*; *Putens* (< *Putenis*) – *Putene*; *Venters* (< *Venteris*) – *Ventere*; *Skangals* (< *Skangalis*) – *Skangale*; *Bičols* (< *Bičolis*) – *Bičole*; *Kučiers* (< *Kučieris*) – *Kučiere*; *Mākons* (< *Mākonis*) – *Mākone*; *Zukuls* (< *Zukulis*) – *Zukule*; *Pundurs* (< *Punduris*) – *Pundure*). Taču jāuzsver, ka šis izņēmums attiecas uz latviešu uzvārdiem, nevis noteikumu 113.4. punktā minētajiem citvalodu cilmes uzvārdiem.

Tikai **izņēmuma gadījumos**, respektējot personas vēlēšanos un nolūkā izvairīties no pārprotamām vai nelabskanīgām uzvārdu formām, pieļaujamas atkāpes no noteikumu normām un iepriekšminētajām izskaņu (galotņu) atbilstmēm, piemēram: vīr. dz. *Soms* – siev. dz. *Soma* vai *Some*; vīr. dz. *Uguns* – siev. dz. *Uguna* vai *Ugune*; vīr. dz. *Kačs* – siev. dz. *Kača* vai *Kače*.

Papildus norādām, ka nav pamata viena uzvārda atšķirīgās formas uzskatīt par juridiski atšķirīgiem uzvārdiem, ja šo uzvārda formu juridiskā identitāte jeb tāpatība konstatējama saskaņā ar noteikumu 146.2. apakšpunktu.

Ņemot vērā iepriekš minēto, nevaram uzskatīt par pamatotiem Jūsu iebildumus par to, ka noteikumi it kā nepieļaujot veidot vīriešu dzimtes uzvārda formai ar izskaņu *-ļs* (piemēram, *Vabaļs*, *Keiseļs*, *Gaiduļs*, *Prikuļs*, *Vuļs*, *Buļs*, *Pokuļs* u.tml.) atbilstošo sieviešu dzimtes uzvārda formu ar izskaņu *-le* (*Vabale*, *Keisele*, *Gaidule*, *Prikule*, *Vule*, *Bule*, *Pokule*), savukārt pirms noteikumu stāšanās spēkā tas esot pieļauts. Jāuzsver, ka nav pamata arī pretstatīt personas vēlēšanos attiecībā uz personvārda rakstību (ja vien tā ir tiesiska) un noteikumu prasības, jo tieši šādu pieeju noteikumi paredz (skat. atrunu noteikumu 53.2.2., 53.3., 54.3., 54.4., 54.5. apakšpunktā un 150. punktā).

Šo jautājumu izskatīja un izklāstīto noteikumu normu interpretāciju akceptēja Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisija (2013. gada 11. septembra sēdes protokola Nr. 29 2. §).

Direktors

M. Baltiņš

A.Timuška 67221258
info@vvc.gov.lv

¹ Ar * apzīmētas hipotētiskās izskaņas, kādas nav sastopamas sugasvārdiem ne latgaliešu rakstu valodā, ne mūsdienu latviešu literārajā valodā.